

# Vestdijk en Maeterlinck

## De grenslijnen uitgewist

[...] nergens wordt zoo gefantaseerd als bij het vaststellen van invloeden!

S. Vestdijk, in: *Hedendaagsch Byzantinisme*

Een van de verhalen uit *Negen jeugdverhalen* (Vestdijk 1981), een door S. Vestdijk (1898-1971) samengestelde bundel die 59 jaar op publicatie heeft moeten wachten, is getiteld 'De grenslijnen uitgewist'.<sup>1</sup> Ik wil aannemelijk maken dat er in dit verhaal invloed aanwijsbaar is van Maurice Maeterlinck (1862-1949).<sup>2</sup> In 'De grenslijnen uitgewist' krijgt de niet bij name genoemde hoofdpersoon (ik-figuur) van zijn vriend diens boek, genaamd *Een filosofische rozenkrans*, ten geschenke. Dit boek beoogt een soort samenvatting te zijn van de moderne psychologie en filosofie. Na het boek te hebben doorgebladerd en na het laatste hoofdstuk, getiteld 'De grenslijnen uitgewist', te hebben gelezen, valt de hoofdpersoon in slaap en hij begint te dromen. In zijn droom waant hij zich in de verre toekomst waarin de profetieën van zijn vriend, zoals verwoord in diens boek, bewaarheid zijn geworden. Het menselijk contact, en met name de menselijke communicatie, vindt er rechtstreeks plaats, niet via het intermediair van de menselijke stem. Door het aanraken van de medemens wordt als het ware een verbinding gelegd en kan men in zijn ziel kijken. Wanneer men deze vaardigheid nog niet gedurende langere tijd bezit, bestaat het gevaar dat men haar ook toepast op dieren, met als lastig bijverschijnsel dat men zich net zo gaat gedragen als het dier waarmee men zojuist contact heeft gehad. Dat overkomt de hoofdpersoon. Door die schrikjagende ervaring ontwaakt hij uit zijn nachtmerrie.

De enige directe verwijzing naar Maeterlinck is het motto dat Vestdijk aan zijn verhaal heeft gegeven:

Un temps viendra peut-être où nos âmes s'apercecevront sans l'intermédiaire de nos sens (misschien zal er een tijd komen, dat onze zielen elkaar zullen vinden zonder de bemiddeling der zintuigen).<sup>3</sup>

Hoewel Vestdijk niet vertelt waar hij de uitspraak van Maeterlinck vandaan heeft, blijkt deze afkomstig te zijn uit Maeterlincks in 1896 verschenen bundel *Le trésor des humbles*. Deze bundel bevat dertien essays over velerlei zaken van filosofisch-mystieke aard. Het tweede essay heet 'Le réveil de l'âme' ('Het ontwakend der ziel') en het is hier dat Vestdijk zijn motto gevonden heeft. De eerste zin van Maeterlincks essay luidt:

Un temps viendra peut-être, et bien des choses annoncent qu'il n'est pas loin, un temps viendra peut-être où nos âmes s'apercevront sans l'intermédiaire de nos sens. (Misschien zal er een tijd komen, en allerlei dingen kondigen reeds aan, dat die nadert, misschien zal er een tijd komen, dat onze zielen elkaar zullen vinden zonder de bemiddeling der zintuigen.)

Vestdijk heeft het citaat dus weliswaar onvolledig, maar verder ongewijzigd overgenomen.

Bij een nadere, nauwgezette vergelijking tussen Maeterlincks essay en Vestdijks verhaal blijkt echter al snel dat Vestdijk nog veel meer dan slechts een deel van de eerste zin aan Maeterlinck ontleend heeft. Het thema van Maeterlincks essay is de drijfveer voor Vestdijk geweest. Maeterlinck spreekt in zijn essay over een toekomstige situatie waarin de ziel een veel belangrijker rol gaat spelen in het leven van de mens dan tot nu toe het geval geweest is. Vestdijks verhaal geeft die situatie weer.

Voor Vestdijks tekst zal ik verwijzen naar *De grenslijnen uitgewist*, terwijl ik voor Maeterlincks tekst verwijs naar de 115e editie van 1920 (deze gigantische oplaag toont aan dat Maeterlincks werk een grote bekendheid genoot in de eerste decen-

### De grenslijnen uitgewist

Un temps viendra peut-être où nos âmes s'apercevront sans l'intermédiaire de nos sens.

MAETERLINCK

Toen de zwart marmeren pedule elf uur sloeg en ik wat brood met kaas gepreut had, strekte ik me lui in m'n leuningsstoel uit, bij de gloeiende kachel, legde m'n voeten op de taboeren en nam 't boek op m'n knieën. Dat had ik 'n middags van m'n vriend soevangin: geschenk van de auteur, 'n opdracht stond erin gekrabbed.

't Was nogal lujvig, voor 'n modern werk... 'n mooie linnen band en gouden letters. Wat 'n vreemde titel! 'Een filosofische rozenkrans'! Goed papier overgengin, ik bladerde er wat in, sneed bladspelen open.

Maar m'n gedachten dwaalden af 't was te warm op m'n kamer, 't boek lekte crouwen ook niet aan klein gedrukt en weinig toeuwe alinea's.

En toen sprong de kas op m'n schoot, die de broseierge warmte nog kwam verhogin.

't Hoofd van katten, net als m'n vrienden Baudouine en Van Looy, ik houd van katten, die op je af komen als 'n streldende, ondoorgredelijke zonde, die doen, sluit se wikkelijk de incantatie van een of andere zeer schone en schuldige Egyptische priester zijn.

Mijn kat: Pipi—is mooi en gedringend. 'n duffig wit borstje draagt 'n kop met intelligente ogen onder zwarte denkingspels, die 'n vreemd monogram over 'n voorhoofd trekken; 'n lijf 'n mooie grijze tekening op zwart fond; aan 'n poortje de venning scherpe nageljes, náde de bruis, reze, zuggelingsachtige veeballeys, var ruz, één ras an.

Hij sette sich aan 't spinnen, knalde ineens, sleep. 't Boek legde 't op zijn warme, stotende lijf en begon maar weer te lezen, recht in de inhoudspage.

160

'Kennistheorie der oude Egyptenaren, De achtergrond van Kant's filosofie, Bijdrage tot de psychologie van Schopenhauer', die waren de verschillende titels, 'Moderne Franse filosofie, Begrip en de psychoanalyse, Psychisch monisme', God, was zwart... 'De negatieve functies der wijsheden, De grenslijnen uitgewist'.

Wat zou dit laatste zijn? Misschien 'n resumé van de voorafgaande essays! Dat moest ik dan maar eens lezen, ik kreeg dan toemime 'n drinkbeeld cran, wat 't boek inhield, voor 't geval, dat m'n vriend zou vragen...

Ja, 't was wel so iets, de stijl viel me mee: improviserend, ijmelijk vloeiend voor m'n streef onderwerp, af en toe gezag, 't boeide me ontgeprengelijk.

Ik las:

'We weten nu: de wijsheden, die uit 't gegaan, om de werkelijkheid te zoeken, is er verder dan ooit van afgedwaald. We zijn terechtgekomen in 'n wolkenhoog, particulier gedachtenbouwen, waar niet alleen niemand in kan wonen of verlangt te wonen, maar dat ook de wijger zelf koud en onbevredigd laat, waarin hij 'n onruikbaar gepein, 'n verwardelijk kasgepein, 'n egoisme à deux erms pleegt, waarin hij denkt om het denken, maar waarin hij ongenetelijk van de wonderde werkelijkheid verveerdte raskt.

Denk een aan: hde ver zijn we al van de realiteit verwijderd bij 'n eenvoudige zinnelijke waarneming. Dáárme worden we al betocht. Dáde beginn de irriterende maskerade af. Nooit krijgen we 'n eerlijk demaquet!

Maar dit proberen we ook niet eens! In plaats van dadelijk 't bedrog niet te wílen accepteren, gaan we maar door met die ingewikkelde verwarden van beelden, gedachten, associaties, logische conclusies, afleiden van natuursetten en als sluissteen: de filosofie!

Sommige dwaalen zeggen, dat we dan 't best mogelijke inzicht in de werkelijkheid hebben.

In wáárheid zijn we er 't veer van verwijderde!

En dan gaan we maar 'n danje maken met de onkenbaar verzonnen camuflédingen; we schaffen ons zegkraken aan, waarop de diverse wijgerige stelsels staan te glunderen: materialisme, spiritualisme, parallelisme, pinypsychisme, we kleden

161

nia van de twintigste eeuw, een bekendheid die toegenomen was nadat hij in 1911 de Nobelprijs voor literatuur had gekregen). Omwille van de leesbaarheid zal ik Maeterlincks tekst in de vertaling van Maeterlinck 1911 geven.

Maeterlinck zegt op p. 29:

Dit is zeker, dat het gebied van onze ziel met iederen dag grooter wordt.

Op p. 165 zegt Vestdijk:

De grenslijn [tussen *psyche* en *alziel* - WSH] is niet star en onveranderlijk, neen, we zouden haar kunnen vergelijken met de scheiding tussen zee en strand: wisselend naar eb en vloed, naar windvlagen, zandbanken en kuilen. Wat we dus moeten doen, is: 't strand verbreden, de Wereldziel inpolderen!

Op p. 31 vinden wij bij Maeterlinck een verwijzing naar het oude Egypte:

Wat wij van het oude Egypte weten, wettigt de veronderstelling, dat dit zulk een geestelijke periode doormaakte.

Bij Vestdijk vinden wij op p. 160:

[...] ik houd van katten [...] die doen, alsof ze werkelijk de incarnatie van een of andere zeer schone en schuldige Egyptische prinses zijn...

Op p. 161 blijkt de titel van een van de hoofdstukken uit *Een filosofische rozenkrans*, het boek dat de hoofdpersoon van zijn vriend ten geschenke heeft gekregen, te zijn: 'kennistheorie der oude Egyptenaren'.

Op p. 31 en 32 spreekt Maeterlinck over het Frankrijk van de 17e en 18e eeuw, volgens hem een periode die juist gekenmerkt werd door de afwezigheid van de ziel:

Daartegenover staan gansche eeuwen [...] waarin de ziel zich niet vertoont. Zoo staat zij b.v. op grooten afstand van Griekenland en Rome, en het Frankrijk der 17e en 18e eeuw.

In deze tijden ontbreekt er iets, zegt Maeterlinck:

Men weet niet waarom, maar iets is daar afwezig [...].

Dan komt hij te preken over Racine en zegt:

De personen van Racine worden alleen gekend door hetgeen ze zeggen; en geen enkel woord steekt de dijken der zee door.

Dit beeld van doorbrekende dijken geeft Vestdijk ook. Op p. 165 lezen wij:

Ruimte en tijd zullen eens te nauw blijken voor de onbedwingbare geest: de dammen zullen doorgebroken worden, de grenzen, die ons van onze moeder-alziel scheiden, uitgewist!).

In Huberts 1984 heb ik uiteengezet dat Vestdijk volgens mij het verhaal zo ver in de toekomst plaatst, omdat de verschijnselen die optreden 'niet van deze tijd en wereld' zijn. Hij plaatst ze in het jaar 3258 omdat we dan midden in de periode van de Waterman zijn, een periode waarvan de astrologie aanneemt dat zij wordt geregeerd door het geestelijke in de mens. Vestdijk merkt hierover iets op in zijn briefwisseling met Theun de Vries (Vestdijk 1968, p. 40-41):

[...] mijn inzichten in deze zijn eenigszins door de astrologie beïnvloed. Iedere tweeduizend jaar een nieuwe 'cultuur', - dan treedt de zon namelijk in een nieuw sterrenbeeld! - de Christelijke was de Visschen-cultuur; tegenwoordig zijn wij aan den Waterman toe (Aquarius), en het is b.v. wel aardig, dat de Waterman van alle twaalf teekens de meeste 'collectivistische' tendenzen vertoont. Het is natuurlijk maar een hogere 'Spelerel'.

Ook Maeterlinck verwijst naar dezelfde zaken, waar hij op p. 34 en 35 zegt:

Zou men niet zeggen, dat ze [de stem van de ziel - WSH] op het punt staat met één supereem geluid de laatste klanken van dwaling te overstemmen, waarin ze, als in een mist, nog gehuld is in de muziek; en voelde men ooit sterker dan in enkele stukken van sommige schilders uit de vreemde, het beklemmende mysterie der tegenwoordigheid van 't onaanzienlijke? En wat eindelijk de literatuur betreft, moet men niet constateeren, dat sommige toppen verlicht worden door een schijnsel van gansch anderen aard dan ook het vreemdsortigsten licht van vroegere literaturen? De een of andere transformatie van de stilte is nabij, en het rijk van het *positieve verhevene* dat tot nu toe heeft geheerscht, schijnt weldra te zullen eindigen.

Van de symbolist Maeterlinck zijn dit natuurlijk uitspraken die

voor de hand liggen; de 'silence' verwijst ook naar de 'silence' en de 'page blanche' van Mallarmé - maar dit terzijde. Voor wat betreft het verband met Vestdijk is het belangrijker om te wijzen op het door Maeterlinck gecursiveerde 'sublime positif' ('positieve verhevene'). Maeterlinck wil daarmee aangeven dat het volgens hem binnen niet al te lange tijd afgelopen zal zijn met de leidinggevende positie die het positivisme in die dagen nog bezat op het gebied van de wetenschap. Juist dit positivisme is volgens de astrologie immers het kenmerk bij uitstek van de periode van de Vissen, het sterrenbeeld dat voorafgaat aan de Waterman. Ongeveer twee jaar nadat Vestdijk *Negen jeugdverhalen* had geschreven, hield hij een lezing waarin hij sprak over de relatie tussen astrologie en cultuur (Vestdijk 1924 en 1925). De titel van deze lezing luidt: 'Astrologische beschouwingen naar aanleiding van Gustav Mahler' (hieruit blijkt tevens dat Vestdijk vanaf het prille begin van zijn muzikale interesse door Mahler geboeid is geweest). Ik zal de laatste twee zinnen in hun geheel citeren, daar ze een sterk verband tonen met het verhaal 'De grenslijnen uitgewist'. Vestdijk:

M.'s [Mahler, WSH] muziek is geschreven voor de toekomst, voor den komenden Watermantijd, de tegenwoordige mensch is er - haast zou ik zeggen gelukkig - nog niet aan toe. Een hóóger gemeenschapsleven, zoowel met onze medemenschen als met den kosmos, zal ook M.'s symphonieën nader tot de menigte brengen en haar 't begrip van veel dingen geven, die verstand en wetenschap nooit kunnen benaderen.

De situatie uit 'De grenslijnen uitgewist', de situatie dus van ná het Interpsychisch Contact, is te karakteriseren als het hier genoemde 'hóóger gemeenschapsleven'. Ook hier is dus een parallel met Maeterlinck: Vestdijk spreekt over zaken die nooit door het verstand of de wetenschap kunnen worden benaderd, terwijl Maeterlinck het heeft over het einde van het positivisme.

Op p. 36 zegt Maeterlinck:

Dit is zeker, dat we in het dagelijksch leven der onbetekenendste menschen onderling een zeker geheimzinnig rapport kunnen constateeren, zekere geestelijke verschijnselen en een zekere toenadering der zielen, waarvan in andere tijden geen sprake was. [...] Hier is sprake van gebeurtenissen, van een optreden der ziel, zooals er onophoudelijk plaats grijpen ook in het meest glanslooze bestaan van zulke menschen, die allerminst denken aan hun eeuwige rechten. Hier is sprake van een psychologie van gansch anderen aard dan de gewone, die zich den schoonen naam van Psyche wederrechtelijk heeft toegeëigend, daar zij zich eigenlijk alleen bekommert om verschijnselen, die nauw samenhangen met de materie. In één woord, hier is sprake van al datgene, wat een transcendente psychologie ons zou moeten openbaren, die zich zou bezighouden met de betrekking van ziel tot ziel, met de *gevoelighed* onzer en hare *aanwezigheid* op gansch bijzondere wijze. Deze studie, die den mensch een trap hooger zal brengen, is nog geheel in haar aanvang, en ze zal ongetwijfeld de elementaire psychologie, die tot op onze dagen gegolden heeft, geheel onmogelijk maken.

Ik heb zo uitgebreid moeten citeren omdat in dit gedeelte van Maeterlincks tekst het wezen van zijn betoog opgesloten zit. Het is juist deze essentie die Vestdijk gebruikt heeft voor zijn verhaal. De 'rapprochement d'âmes' (toenadering der zielen) waarover Maeterlinck spreekt heet bij Vestdijk 'Interpsychisch Contact'. Waat Maeterlinck spreekt over 'des rapports directs qu'il y a d'âme entre les hommes' ('de betrekking van ziel tot ziel'), spreekt Vestdijk op p. 171-172 van

[...] de ontwikkeling van 'n nieuwe psychische functie, 'n geestelijk 'zintuig', waardoor 't mogelijk geworden was, de zielen van andere organismen af te lezen, alsof ze 'n deel van ons zelf waren! Slechts was hietoe nodig de hand op de huid van 'n ander individu te leggen; men voelde, bespeurde, onderging dan alle emoties, gedachten en wilsimpulsen, die tegelijkertijd in die andere ziel leefden! Maeterlinck geeft in het eerder genoemde citaat ook aan niet veel goeds te verwachten van de psychologie van zijn tijd. Een weerklink van Maeterlincks sneer op de contemporaine psychologie vinden wij bij Vestdijk op p. 167:

[...] 'n zéér merkwaardige profetie omtrent de psychische grenslijnen!!! De schrijver, overigens 'n fantastisch war-

hoofd, heeft in z'n laatste opstel 'n zeer scherpe blik - zijns ondanks - in de toekomst geslagen.

en op p. 173:

Die allereerste exploratie bewerkte evenwel 'n grondige schoonmaak van 't onderbewustzijn, zoals Freud - 'n soort psychische alchimist, die duizend jaar geleden de eerste zwakke pogingen in deze richting waagde - nooit gedroomd zou hebben.

Er zijn echter nog meer overeenkomsten tussen Maeterlincks essay en Vestdijks verhaal, Op p. 41-43 zegt Maeterlinck:

Zet een gezicht als een wijze, een martelaar, een held, toch zal het oog van 't een of ander kind, dat u tegen komt, u niet met denzelfden ontogankelijk blik begroeten, indien ge eenige verkeerde gedachte, eenig onrecht of de tranen van een medebroeder met u omdraagt. [...] In waarheid, het wordt moeilijk haat, nijd of verraad in onze harten verborgen te houden voor de blikken van anderen, want ook de onverschilligste zielen zijn onophoudelijk op hunne hoede. [...] Er zijn bijna geen schuilhoeken meer, en de menschen komen elkaar hoe langer zoo nader. Zij beoordeelen elkaar over de hoofden der woorden, ja zelfs der gedachten heen, want wat ze zien, zonder het te te begrijpen, ligt nog verder dan het domein der gedachten. En dat is juist een der voorname kenmerken der geestelijke perioden, waarvan ik zoeven sprak. Men voelt aan alle kanten, dat de betrekkingen van het gewone leven beginnen te veranderen, en de jongsten onder ons spreken en handelen reeds geheel anders dan de mannen der vorige generatie. Eene massa onnodige conventies, weer in de diepte, en zonder het te weten beoordeelen wij elkaar bijna allen alleen naar het onzienlijke.

Maeterlinck spreekt over de moeilijkheid om

haat, nijd of verraad in onze harten verborgen te houden voor de blikken van anderen

Vestdijk zegt op p. 174:

Raakt men z'n partner aan, gaat men rustig zitten, dan kan men na verloop van tijd 't gehele zieleleven, in al z'n lagen en schuilhoeken, bewuste en onderbewuste elementen, bestuderen.

Maeterlinck spreekt over de onmogelijkheid om zich voor de medemens te verstoppen wanneer hij zegt:

Er zijn bijna geen schuilhoeken meer, en de menschen komen elkaar hoe langer zoo nader

en Vestdijk zegt op p. 174, waar hij het gebrek aan 'refuge' ('schuilhoek') bijna satirisch beschrijft:

Dè onvolprezen weldaad echter, die de verandering ons bracht, is 't verminderen der criminaliteit!!! Er is namelijk 'n geheel leger ambtenaren aan 't politiekorps toegevoegd, belast met het opsporen van misdadige gedachten. [...] U kunt zich niet voorstellen, hoeveel ongelofelijk geraffineerde misdaden er ontdekt en in de kiem gedood zijn!

En waar Maeterlinck tenslotte spreekt over de verandering van de zeden die op zal treden, zegt Vestdijk op p. 176:

Die grote, forse gestalten, die bedaarde, zelfbewuste pas, de gezonde, gladde gezichten, hoe weinig herinnerden ze aan de barbaarse voorouders uit de twintigste eeuw, die altijd gehaast, loerend, voorover liepen en in zich zelf gekeerd, geniepig, naast en tegen en ondanks elkaar leefden... Hier bloeide 'n vrijmoedige, ongedwongen broederlijkheid. Af en toe zag 'k enkele paren, mannen, vrouwen, die gearmd liepen en de hand op elkaars voorhoofd hielden.

Op p. 181:

De vrije omgang, de gelouterde zeden van die tijd lieten ongetwijfeld toe, dat vrouwen 't Interpsychisch Contact zochten met personen die haar interesseerden. -

Daar het nu wel aannemelijk kan worden geacht dat Vestdijk op zijn minst 'Le Réveil de l'âme' gelezen heeft, loont het de moeite om te gaan kijken of hij, in verband met zijn verhaal 'De grenslijnen uitgewist', gegevens van andere essays dan alleen 'Le réveil de l'âme' ontleend heeft aan *Le trésor des humbles*. In 'La morale mystique' ('De mystieke moraal'), het vierde essay uit *Le trésor des humbles*, vinden wij op p. 63:

Is het waar, dat de huizinge der ziel hare poorten niet meer zóó gesloten houdt als vroeger en dat de bewegingen der inwendige zee krachtiger worden?

Opnieuw het beeld van de zee als metafoor voor de ziel. De ziel wil haar macht uitbreiden net zoals de zee in grote onrust kan verkeren en tenslotte dijken kan doorbreken. Dat Vestdijk dit zelfde beeld hanteert is boven al aan de orde gekomen.

In 'Emerson', het zevende essay uit Maeterlincks bundel, vinden wij op p. 121-122 enkele zinsneden die sterk doen denken aan de situatie zoals Vestdijk die beschrijft ná het ontstaan van het 'Interpsychisch Contact'. Er staat:

Het kind dat mij tegenkomt, zal niet tegen zijne moeder kunnen zeggen, wat hij gezien heeft; en toch zoodra zijn oog maar even aanraking is geweest met mijne persoonlijkheid, weet hij al wat ik ben, geweest ben en zijn zal, precies even goed als mijn broeder, en drie maal beter dan ik zelf. [...] De zielen, die zich niet kunnen vergissen, hebben elkaar wederkeerig geoordeeld [...]

Tenslotte is er nog een ander, derde essay aan te wijzen waar Vestdijk zich waarschijnlijk door heeft kunnen laten inspireren. In 'La beauté intérieure' ('De innerlijke schoonheid'), het laatste essay in Maeterlincks bundel, staat op p. 254-255:

Zeker is het, dat de natuurlijke en oorspronkelijke betrekking van ziel tot ziel er eene van schoonheid is. Schoonheid is de enige taal onzer zielen, een andere verstaan ze niet. [...] En daarom wordt iedere groote en schoone gedachte, woord of daad onmiddellijk toegejuicht door de [...]

Deze verbintenis van schoonheid aan de ene, en de ziel aan de andere kant is in Vestdijks verhaal op meerdere plaatsen aan te treffen. Op p. 176 beschrijft de hoofdpersoon de stad waarin hij is terechtgekomen, een stad ten tijde van het 'Interpsychisch Contact':

't Allereerst viel de geweldige ruimheid op, de grootste dimensies, waarin straten en huizen en pleinen aangelegd waren. Geen enkel huis was nochtans hoger dan drie etages. Hoewel gebouwd in 'n onopgesmukte, luchtig-brede stijl, zonder veel versierselen, vertoonden ze alle 'n zekere individualiteit [...].

Over de vrouwen in het jaar 3258, het 'jaar van de ziel', zegt de hoofdpersoon op p. 177:

Vrouwen gingen onbeschermd door 't gewoel: mooie, imposante gestalten waren 't, zonder de aangekweekte elegance, de bestudeerde modieusheid van vroeger.

Op dezelfde pagina staa een beschrijving van een deel van de stad:

Eindelijk 'n stadsdeel, rijk aan ontspanningslokalen, openbare kunstgebouwen, zoals men ze noemde. We traden één ervan binnen, 'n groot marmeren gebouw in 'n grandioos eenvoudige stijl opgetrokken, waardoor 't meer leek op 'n Griekse tempel dan op 't equivalent van 'n tingeltangel uit de twintigste eeuw!

Ook het interieur van het gebouw wordt gekenmerkt door schoonheid:

[...] aan lange, marmeren, dofrood ingelegde tafels zaten drommen schitterend geklede mensen, mooie blanke vrouwen, forse mannen; bijna allen hielden paarsgewijs de hand op elkaars voorhoofd [...] De zaal was hooggewelfd, 't schitterend witte marmer straalde 't elektrische licht terug [...]

Het moge duidelijk zijn dat in de tijd die Vestdijk beschrijft geen sprake is van lelijkheid, het is een en al welhaast utopische schoonheid.

Resumerend is te zeggen dat Vestdijk zich waarschijnlijk op de volgende punten door Maeterlincks essay 'Le Réveil de l'âme' heeft laten beïnvloeden, toen hij zijn verhaal 'De grenslijnen uitgewist' schreef:

- Net als Maeterlinck schrijft Vestdijk over een uitbreiding van het gebied en invloed van de ziel.
- In beide teksten is een verwijzing naar het oude Egypte te vinden.
- Beiden gebruiken het beeld van dijken die doorbreken onder invloed van toenemende krachten.
- Voor beiden is de 'toenadering der zielen' wezenlijk waar het gaat over de toekomstverwachting.
- Beiden spreken over rechtstreekse, directe verbanden tussen de zielen der mensen.
- Bij beide schrijvers is een zekere minachting voor de contemporaine, begin twintigste-eeuwse psychologie te constateren.



- Beiden spreken over de onmogelijkheid om innerlijke emoties voor de medemens verborgen te houden.
- Beiden spreken over de verandering van de zeden die gepaard zal gaan met de wijziging in het zieleleven.
- Beiden verbinden de toekomstige verandering in het zieleleven van de mens aan het begrip 'schoonheid'.

Vestdijk heeft zijn verhaal 'De grenslinjen uitgewist' geschreven aan de hand van, en na lezing van het essay 'Le réveil de l'âme' van Maeterlinck. Dit hoop ik aannemelijk te hebben gemaakt.

Wat is nu het belang van de kennis dat Vestdijk zich heeft laten inspireren door Maeterlinck? - Voornamelijk een bevestiging van de wetenschap dat Vestdijk invloed heeft ondergaan van een kennisveld dat in de laatste decennia van de vorige eeuw en in de eerste twee van onze, van groot belang is geweest. Het filosofisch-religieuze, het mystieke, het esoterische - het heeft Vestdijk op niet geringe wijze beïnvloed. Tot in de jaren zestig schrijft hij immers over zaken die op het bovennatuurlijke betrekking hebben. Het mystieke in *Het proces van Meester Eckhart*, het spookachtige in *Het schandaal der Blauwbaarden*, *De leeuw en zijn huid* en *Het spook en de schaduw* en het bovennatuurlijke in *Bericht uit het hiernamaals*, om mij te beperken tot werken uit zijn laatste periode, - het zijn verschillende aspecten van dezelfde zaak. Ook zijn interesse in de astrologie hangt er mee samen. Ondanks zijn boek *Astrologie en wetenschap* - een boek waarvan de titel al aangeeft dat de twee samenstellende delen onverengbare grootheden zijn - en ondanks zijn opmerking tegen Theun de Vries dat het allemaal slechts 'Spelerei' is (zie hierboven) heeft de astrologie voor de persoon Vestdijk zijn leven lang veel betekend. Niet voor niets immers laat hij het woord 'Spelerei' voorafgaan door 'hoogere'<sup>14</sup>

Opvallend is echter dat Vestdijk nooit ergens heeft meegedeeld beïnvloed te zijn door Maeterlinck. Zelfs zijn naam noemt hij niet. In de brieven aan Theun de Vries (Vestdijk 1968), noch in de gesprekken met hem (De Vries 1968) of in de gesprekken met Nol Gregoor (Gregoor 1967) noemt hij de naam van Maeterlinck. Ook in het interview dat 's-Gravesande het hem had ('s-Gravesande 1935) noemt hij Maeterlinck niet, evenmin als in het interview dat hem door José de Ceulaer werd afgenomen (De Ceulaer 1966). Wanneer Vestdijk uit eigen beweging over zijn literaire invloeden spreekt (Vestdijk 1961) laat hij ook na om de naam Maeterlinck te noemen. Waarom hij Maeterlinck verzwijgt? - Ik weet het niet. Wanneer hem gevraagd wordt naar degenen door wie hij zich beïnvloed voelt noemt hij figuren als (hier in willekeurige (volgorde) Hoffmann, Ewers<sup>5</sup>, Poe, Dostojevski, Nietzsche, Rilke, Van Looij en Meyrink - allemaal schrijvers van wie nog moet worden vastgesteld van welke betekenis zij zijn geweest voor Vestdijk -, maar Maeterlinck noemt hij niet.

Ik heb het vermoeden dat Vestdijk (veel meer dan nu bekend is) geraakt en beïnvloed is door het gedachtegoed dat ik hierboven heb weergegeven. Dit esoterisch-occulte begrippencomplex<sup>6</sup>, dat sterke banden heeft met het negentiende-eeuwse symbolisme, heeft zijn diepe aandacht gehad. Daar speelde het werk van Maurice Maeterlinck een rol in, zoals gebleken is. Nadere studie zal uitwijzen in hoeverre Vestdijk is beïnvloed door Maeterlincks oeuvre en wat zijn relatie is tot het bovennatuurlijke, het mystieke, het occulte en het esoterische.

#### NOTEN

1. Onder deze zelfde titel, *De grenslinjen uitgewist*, verschenen onlangs al Vestdijks nagelaten verhalen (Vestdijk 1984). Waarom Vestdijk deze verhalen niet heeft gepubliceerd is een nog onbeantwoorde vraag. In Huberts 1982 heb ik hier aandacht aan besteed. In Huberts 1984 is dieper ingegaan op lijnen die vanuit dit verhaal getrokken kunnen worden naar het latere oeuvre van Vestdijk. In Van der Paardt 1984 worden er enige woorden aan gewijd.
2. Jan Fontijn schreef onlangs een artikel van meer algemene aard over de invloed van Maeterlinck op de Nederlandse literatuur rond 1900: 'Een wereldse mysticus' (De tweede ronde, 1984/3: 74-87).
3. De Nederlandse vertaling is ontleend aan Maeterlinck 1911.
4. De betekenis die de astrologie voor hem had blijkt onder meer uit zijn relatie tot Helena Burgers. Deze vrouw, evenals Vestdijk arts, wijdde hem in de

astrologie in toen zij in de periode 1921-1925 redactrice was van *Urania*, Officieel Orgaan van het Nederlandsch Genootschap voor Astronomie en Moderne Astrologie. Hun contact heeft geduurd van ±1924 tot ±1966 (zie hiervoor Vestdijkkroniek 32: 69 en Vestdijkkroniek 33: 54). Veelbetekend is ook dat Vestdijk *De kopere tuin*, de roman die hij zelf als zijn mooiste beschouwde, opgedragen heeft aan deze Helena Burgers.

Hoewel Vestdijk spreekt over 'Spelerei', denk ik toch dat de astrologie meer dan slechts dit voor hem betekende. Net als in de brief aan Theun de Vries, relativeert hij ook in een artikel in *Maatstaf* het belang dat hij hechte aan de astrologie:

Waarvan ik mij bediende was uitsluitend de zodiakale psychologie [...] Dit is dus niet de gehele astrologie, maar wel een centraal punt eruit. Mijn motieven bij deze ongewone opzet van mijn romanpersonnel waren zuiver pragmatisch van aard [...] Door haar volledigheid, ja universaliteit, verschaft de zodiakale psychologie mij een geschikt karakterologisch schema bij de keuze van mijn hoofdpersonen en van de belangrijkste bijfiguren. [*Maatstaf* 1966: 1014].

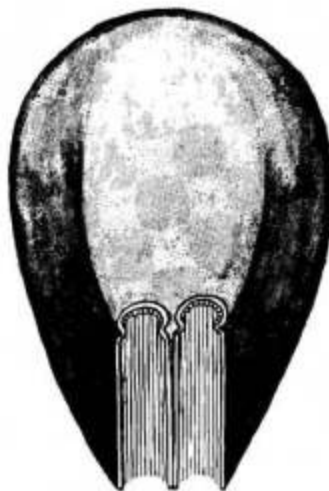
Dit staat in schrille tegenstelling tot wat Vestdijk in een brief aan Anton Constandse beweerde:

Wanneer er gezegd wordt, dat de stand van de zon 'redelijkerwijs' geen invloed op het karakter kan hebben, dan wort de menselijke rede wel een zeer zware last op de schouder gelegd. Ik acht dit een dogmatische overtuiging, waarbij geen rekening is gehouden met het geschiedkundige feit dat al zoveel 'redelijke inzichten' in de loop der eeuwen onjuist zijn gebleken. Had men de 19de eeuwse natuuronderzoeker over de splitsbaarheid van het atoom gesproken, en over de enorme energieën, die daardoor vrij worden gemaakt, dan had hij de schouder opgehaald. Tegen de mogelijkheid van een astrologische beïnvloeding pleiten alleen die argumenten, welke in mijn boek [*Astrologie en wetenschap*, WSH] zijn aangevoerd; met name de 'astronomische' argumenten, waarin sommige leken zo sterk zijn, hebben niet de geringste waarde. [*De Vrijdenker*, 01-04-1950].

In zijn antwoord aan Vestdijk zegt Constandse dan ook terecht: 'Hij is geneigd, een zekere invloed van de stand der zon aan te nemen.' [*De Vrijdenker*, 01-04-1950].

Vestdijks geloof in bepaalde onderdelen van de astrologie is dus recht overeind blijven staan. Zijn relativiserende opmerkingen dienaangaande dienen dus met een korrel zout te worden genomen - ook Vestdijk deed aan mythevorming rond zijn eigen persoon.

5. Wat Hanns Heinz Ewers betreft is er een opmerkelijke parallel te trekken. In zijn roman *Alraune* staat op p. 286 van de Nederlandse vertaling (Amsterdam 1975): 'Wat vreemd is dat toch, dacht hij. Ze spreekt met haar zenuwen en de mijne verstaan die taal.' Dit vertoont sterke overeenkomst met Vestdijks 'Interpsychisch Contact'. Dat Vestdijk *Alraune* gekend heeft blijkt uit zijn roman *De vrije vogel en zijn kooien*, 's-Gravenhage 1958: 205.
6. Dat dit begrippencomplex een constante onderstroom in onze huidige Westere cultuur vertegenwoordigt, blijkt uit het voorkomen ervan in cyclische verschijningsvormen. Nu eens viert het exacte denken hoogtij, dan weer steekt wat sommigen met 'bijgeloof' betitelen de kop op. Ik heb de indruk dat tegenwoordig dat 'bijgeloof' een grote tijd tegemoet gaat. In *NRC-Handelsblad* van 13 september 1984 schrijft Fred Backus een artikel, getiteld 'De reïncarnatie van het bijgeloof', waarin begrippen en termen voorkomen die in 'Le réveil de l'âme' en in 'De grenslinjen uitgewist' niet zouden mistaan. Ik haal er enkele aan: 'De werkelijkheid ontsluitend' (titel van het Eerste Europese Transpersonale Congres), 'Aquarius-beweging', 'non-ordinary state of consciousness' waarin de mens zich 'in iemand anders kan voelen' (is dit niet letterlijk Vestdijks 'Interpsychisch Contact?'), 'interactieeloes samenzijn' en 'Men zet zich af tegen Freud en alle psychologie na Freud'. Er is niets nieuws onder de zon.



BIBLIOGRAFIE

De Ceulaer 1966

José de Ceulaer: *Te gast bij Nederlandse auteurs*, 's-Gravenhage [etc.]: Nijgh & Van Ditmar, [1966]

's-Gravesande 1935

G.H. 's-Gravesande: *Sprekende schrijvers*, Amsterdam: J.M. Meulenhoff, 1935

Gregoor 1967

Noi Gregoor: *In gesprek met S. Vestdijk*, Amsterdam: De Bezige Bij, 1967

Huberts 1982

W.S. Huberts: 'De zelfmoord van het witte bloedlichaampje', *Vestdijkkroniek* 34: 47-50

Huberts 1984

W.S. Huberts: *Van toekomst naar verleden*, Groningen: [s.n.], 1984

Maeterlinck 1911

M. Maeterlinck: *De schat des harten (Le trésor des humbles)*, Amsterdam: C.L.G. Veldt, [1911] (1897)

Maeterlinck 1920

Maurice Maeterlinck: *Le trésor des humbles*, Paris: Mercure de France, 1920<sup>115</sup> (1896)

Van der Paardt 1984

Rudi van der Paardt: *Narcissus en Echo*, Leiden: Dimensie, [1984]

Vestdijk 1924

S. Vestdijk (onder het pseudoniem S. Tascorli): 'Astrologische beschouwingen over G. Mahler, I.', *Urania* 18: 179-198

Vestdijk 1925

S. Vestdijk (onder het pseudoniem S. Tascorli): 'Astrologische beschouwingen over G. Mahler, II', *Urania* 19: 5-25

Vestdijk 1961

S. Vestdijk: *Gestalten tegenover mij*, Den Haag: Bert Bakker [etc.], 1961

Vestdijk 1968

S. Vestdijk: *Brieven uit de oorlogsjaren aan Theun de Vries*, 's-Gravenhage: Nederlands Letterkundig Museum en Documentatiecentrum, 1968

Vestdijk 1981

S. Vestdijk: *Negen jeugdverhalen*, [s.l.]: Cornamona Pers, 1981

Vestdijk 1984

S. Vestdijk: *De grenslijnen uitgewist*, Amsterdam: De Bezige Bij, 1984

De Vries 1968

Theun de Vries: *Hernomen konfrontatie met S. Vestdijk*, Amsterdam: De Arbeiderspers, 1968